Hoe kan de ontwikkeling van reflectieve vaardigheden bij volwassen zij-instromers op de Pabo effectief begeleid worden?

Beantwoord door José Mulder (kennismakelaar Kennisrotonde)

Datum: 11 juni 2019 - update 5 oktober 2023

KR. 629

Kort antwoord

Er wordt algemeen verondersteld dat er verschillen bestaan tussen (aanstaande) leraren wat betreft hun bereidheid om te reflecteren als wel hun vermogen om (diepgaand) te reflecteren. Er is geen bewijs gevonden dat verschillen in reflectievermogen verklaard kunnen worden op basis van persoonskenmerken. Er is dan ook geen reden om aan te nemen dat volwassen zij-instromers op de Pabo anders begeleid zouden moeten worden dan studenten die vanuit het voortgezet onderwijs of mbo instromen.

Antwoord

Reflecteren wordt gezien als een middel om leraren te begeleiden bij de uitdagingen waarmee ze geconfronteerd worden tijdens hun loopbaan. Reflectie is dan ook een *'keyword'* geworden bij het opleiden en de professionele ontwikkeling van leraren (Korthagen, 2017; Saric & Steh, 2017). Vraag die voorligt is of volwassen zij-instromers op de Pabo anders begeleid zouden moeten worden bij het (verder) ontwikkelen van reflectieve vaardigheden.

In de wetenschappelijke literatuur is geen bewijs gevonden dat verschillen in reflectievermogen verklaard kunnen worden op basis van persoonskenmerken, zoals leeftijd. Wel geven verschillende auteurs aan dat er verschillen bestaan tussen (aanstaande) leraren wat betreft hun bereidheid om te reflecteren (Blaik Hourani, 2013) als wel hun vermogen om (diepgaand) te reflecteren (Saric & Steh, 2017). Bose (2019) laat met vragenlijstonderzoek onder 150 leraren in India zien dat er geen relatie was tussen het geslacht, schooltype en ervaringsjaren van leraren en hun niveau van reflecteren. Het gaat om een individueel proces volgens de onderzoekers. Er is dan ook geen aanleiding om te denken dat volwassen zij-instromers op de Pabo anders begeleid zouden moeten worden dan instromers vanuit mbo of voortgezet onderwijs.

Reflectie is een middel om ervaringen om te zetten in kennis en wijsheid

Reflectie is een vorm van nadenken: je gaat na waarom iets gebeurt, met welke reden en binnen welke structuur. Specifiek voor leraren wordt het ook wel omschreven als een zelfkritisch,

onderzoekend proces waarin leraren het resultaat van hun pedagogische beslissingen in hun dagelijkse praktijk beschouwen met het doel ervan te leren (Tripp & Rich, 2012, p. 678). Het wordt ook wel gezien als een middel waarmee ervaringen kunnen worden omgezet in kennis en wijsheid (Saric & Steh, 2017).

Reflectie wordt op verschillende manieren geconceptualiseerd

In de wetenschappelijke literatuur wordt reflectie op verschillende manieren geconceptualiseerd. Machost & Stains (2023) onderscheiden op basis van een literatuuranalyse drie hoofdrichtingen:

- Niveau/diepgang van de reflectie
- Inhoud van de reflectie
- Timing van de reflectie

Niveau/diepgang van de reflectie

Er zijn vier niveaus te onderscheiden qua diepgang van de reflectie (Machost & Stains, 2023). Het eerste niveau heet *pre-reflection* en hier vindt (nog) geen reflectie plaats. De leraar staat in een soort survival modus en reageert automatisch op situaties zonder alternatieven te overwegen of de effecten van zijn acties te overzien (Larrivee, 2008).

Op het tweede niveau, het *surface*-niveau, heeft de leraar een bepaald doel voor ogen, bijvoorbeeld hoge scores voor begrijpend lezen. Om dit doel te bereiken zet de leraar in op hetgeen hij kent, bijvoorbeeld dat wat hij kent van collega's, uit zijn eigen praktijk of waarvan hij 'denkt' dat het werkt. Reflectie richt zich in deze fase vooral op de vraag of de ingezette middelen leiden tot het gestelde doel. De reflectie blijft aan de oppervlakte.

Op het derde, 'pedagogische niveau', verbreedt de blik en kan er gereflecteerd worden op onderwijsdoelen, de theorieën waarop methoden en technieken zijn gebaseerd en hoe die theorieën zich verhouden tot de eigen praktijk.

Op het vierde niveau spreekt men van 'kritische reflectie'. Op dit niveau worden ethische, morele en politieke consequenties van wie ze zijn en wat ze hun leerlingen leren bespreken (Larrivee, 2008).

Inhoud van de reflectie

Qua inhoud van reflectie zijn er drie soorten te onderscheiden (Machost & Stains, 2023):

1. technische reflectie waarbij leraren hun instructiepraktijken spiegelen aan wat bekend is uit onderwijsonderzoek, zonder bespiegelingen op grotere thema's als de structuur of de inhoud van het curriculum;
2. debatreflectie waarbij tegenstrijdige meningen over/perspectieven op een bepaald thema. De verschillen worden hierbij zoveel mogelijk gewogen, zodat er een heldere afweging/beslissing kan worden gemaakt;
3. persoonlijke reflectie, waarbij de persoonlijke groei van de leraar centraal staat en diens relatie met (individuele) leerlingen.

Timing van de reflectie

Bij timing zijn drie categorieën te onderscheiden: *anticipatory* waarbij vooraf nagedacht over wat er kan gaan gebeuren, *reflection-in-action* waarbij gelijktijdig wordt nagedacht, dus bijvoorbeeld tijdens de les, en *retrospective* waarbij achteraf wordt nagedacht over wat er is gebeurd.

Machost & Stains (2023) benadrukken dat leraren verschillende vormen van reflectie zullen moeten inzetten om verschillende aspecten van hun lesgeven effectief te kunnen verbeteren.

Geraadpleegde bronnen

Blaik Hourani, R. (2013). Pre-service teachers' reflection: Perception, preparedness and challenges. *Reflective Practice, 14(1)*, 12-30.

Bose, T. (2019). Teacher as a Reflective Practitioner. *Journal of Research & Method in Education, 9(1)*, 10-14.

Korthagen, F. (2017). Inconvenient truths about teacher learning: Towards professional development 3.0. *Teachers and teaching, 23(4)*, 387-405.

Larrivee, B. (2008). Development of a tool to assess teachers' level of reflective practice. *Reflective Practice, 9(3)*, 341–360.

Machost, H. & Stains, M. (2023). Reflective Practices in Education: A Primer for Practitioners. *CBE—Life Sciences Education, 22(2)*, es2.

Saric, M. & Steh, B. (2017). Critical reflection in the professional development of teachers: Challenges and possibilities. *CEPS journal, 7(3)*, 67-85.

Tripp, T. & Rich, P. (2012). Using video to analyze one's own teaching. *British Journal of Educational Technology, 43(4)*, 678–704

Over deze vraag

Opgesteld door:	José Mulder (kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller:	Opleiderscoördinator
Geraadpleegde expert:	Helma Oolbekkink, lector Lectoraat Professionaliteit van leraren, Hogeschool Arnhem en Nijmegen (bij update)
Onderwijssector:	MBO – HBO - Volwassenenonderwijs
Trefwoorden:	Reflectie – docent – volwasseneneducatie - leven lang leren - docentopleiding

Referentie: Kennisrotonde. (2019/2023). *Hoe kan de ontwikkeling van reflectieve vaardigheden bij volwassen zij-instromers op de Pabo effectief begeleid worden?* (KR. 629).

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een onderdeel van het NRO.